

Positiv sosiologi. Fotnoter til en uutgravd sosiologi

Positive sociology. Footnotes to a future sociology

Gunnar C. Aakvaag

Professor, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø

gunnar.c.aakvaag@uit.no

SAMMENDRAG

Inspirert av det faghistoriske skillet mellom funksjonalisme og konfliktteori introduserer og forsvarer denne artikkelen et rammeverk for en positiv sosiologi; en sosiologi om det som fungerer godt i samfunnet. Jeg presenterer og kritiserer først den positive sosiologiens hovedkonkurrent, den kritiske sosiologien, hvorpå jeg lanserer et rammeverk for positiv sosiologi basert på tre pilarer: samtidsdiagnostisk, metodologisk og teoretisk optimisme. Deretter illustreres svakhetene til den kritiske sosiologien og styrkene til den positive med et case: forsøket på å lage en samtidsdiagnostisk modell av det norske samfunnet. Artikkelen konkluderer med at selv om forholdet mellom kritisk og positiv sosiologi primært er komplementært, trenger vi et positivt sosiologisk forskningsprosjekt som kan utfordre den kritiske sosiologien.

Nøkkelord

positiv sosiologi, kritisk sosiologi, funksjonalisme, konfliktteori, teori, metodologi, samtidsdiagnose

ABSTRACT

This article presents and defends a framework for a positive sociology: a sociology addressing what works well in society. Inspired by the distinction between functionalism and conflict theory, I start out by introducing and criticizing the main adversary of positive sociology, namely critical sociology. I then proceed to launch a framework for positive sociology based on three pillars: societal, methodological and theoretical optimism. In the next section, I illustrate the shortcomings of critical sociology and the strengths of positive sociology by discussing a case: the attempt to construct an overall sociological model of contemporary Norwegian society. Lastly, the article concludes that even though the relationship

between positive and critical sociology is mainly complementary, a positive sociological research project is needed in order to challenge the dominance of critical sociology.

Keywords

positive sociology, critical sociology, functionalism, conflict theory, theory, methodology, diagnosis of the present

INNLEDNING

En grunnleggende spenning i sosiologien går mellom funksjonalisme og konfliktteori (Collins, 1994). Funksjonalister, med Durkheim (1978, 1984) og Parsons (1951, 1971) i spissen, er opptatt av sosial orden, integrasjon, samarbeid, samhold og konsensus – altså det som bidrar til at et samfunn fungerer godt. Konfliktteoretikere, anført av Marx (2005) og Weber (1978), er mer opptatt av motsetninger i interesser og verdier, makt, dominans og sosial ulikhet og dens reproduksjon – altså det som gjerne undergraver samhold og samarbeid i samfunnet og gjør at det ikke fungerer godt. Tema for denne artikkelen er hvordan dette skillet er relevant for å forstå, vurdere og forbedre norsk sosiologi. Jeg skal argumentere for at den konfliktteoretiske tradisjonen i form av et rammeverk for kritisk sosiologi har stått og står sterkt i norsk sosiologi, og at dette er et problem fordi det er viktige trekk ved det norske samfunnet norske sosiologer dermed ikke får et godt nok teoretisk og empirisk grep om, trekk som også har blitt forsterket de siste tiårene. Satt på spissen: I en tid hvor resten av verden «ser til Norge» og den norske (og nordiske) modellen, har kritiske norske sosiologer ikke så mye annet å si enn at «det går ikke så bra som dere tror». Derfor skal jeg i denne artikkelen gi et bidrag til å styrke den funksjonalistiske tradisjonens posisjon i norsk sosiologi gjennom å utvikle og argumentere for et rammeverk for en «positiv sosiologi», det vil si en sosiologi om det som fungerer godt i samfunnet.¹

Jeg skal i det følgende stille og besvare tre spørsmål, som også svarer til tre hovedtyper av spørsmål i sosiologiske forskningsopplegg (Kalleberg, 1996, s. 38–39). For det første stiller jeg det *deskriptive* spørsmålet om hva styrkeforholdet mellom kritisk sosiologi og positiv sosiologi har vært og er i norsk sosiologi. For det andre stiller jeg det *vurderende* spørsmålet om hvilke konsekvenser dette styrkeforholdet har for kvaliteten på norsk sosiologi. Og endelig stiller jeg det *konstruktive* spørsmålet om hva som kan gjøres for å styrke norsk sosiologi. For å antyde svarene, argumenterer jeg for at kritisk sosiologi har dominert norsk sosiologi, at dette har medført at viktige aspekter ved det norske samfunnet er sosiologisk underbelyst, og at en delvis supplerende og delvis konkurrerende positiv sosiologi kan bøte på dette. Jeg går frem på følgende måte. I artikkelens første del presenterer og kritiserer jeg den kritiske sosiologien. I artikkelens andre del, og som et svar på kritikken, presenterer jeg et rammeverk for en positiv sosiologi. Dette skal være åpent nok til å la seg kombinere med en rekke teoretiske, metodiske og tematiske tilnærminger i faget, men spisset nok til å gi en klar – og ny – kurs til sosiologiske analyser av det norske (og andre) samfunn. I artikkelens tredje del illustrerer jeg den kritiske sosiologiens svakheter og den positive sosiologiens

1. En stor takk til *TfS* sine redaktører, Roar Hagen og to anonyme konsulenter for meget nyttige kommentarer til artikkelen.

styrker med den samtidsdiagnostiske sosiologien, hvor forskjellen på kritisk og positiv sosiologi kommer til uttrykk som en spenning mellom funksjonalistisk moderniseringsteori og konfliktteoretisk reproduksjonsteori. Endelig avslutter jeg med å diskutere forholdet mellom kritisk og positiv sosiologi. Jeg konkluderer med at selv om relasjonen primært er komplementær – sosiologer bør være opptatt av både samfunnets begrensninger og muligheter – så vil et positivt motprosjekt i opposisjon til den dominerende kritiske sosiologien kunne styrke og vitalisere faget gjennom å gi nye perspektiver på samfunnet og skape debatt.

Artikkelen, som hovedsakelig er et teoretisk bidrag til fagets selvrefleksjon, har følgelig et trippelt siktemål: å *beskrive* et viktig trekk ved norsk sosiologi, å *kritisere* den kritiske sosiologien, samt å introdusere et konstruktivt *alternativ* i form av en positiv sosiologi. Artikkelen handler om norsk sosiologi, men siden den kritiske sosiologien står sterkt også internasjonalt, mener jeg min kritikk og mitt alternativ også peker utover Norges grenser.

VITENSKAPSTEORETISK OG NORMATIV OPPTAKT

Men først en vitenskapsteoretisk og normativ opptakt. Følger vi Webers (1999, s. 26) definisjon av sosiologien som studiet av sosial handling, skal intet sosialt være sosiologer fremmed. Overalt hvor to eller flere mennesker kommer sammen og gjør noe, uansett hva, hvor og hvordan, har sosiologer et potensielt studieobjekt. Men, og det er et stort men, sosialt liv kommer i så mange varianter, og kan studeres fra så mange perspektiver, at vi simpelthen ville drukne i kompleksitet hvis vi skulle studere «alt» sosialt. Altså trenger vi noen kriterier for å plukke ut hva som er interessant og viktig å legge under den sosiologiske lupen. Og her kommer sosiologiske rammeverk inn. I kraft av sine samtidsdiagnostiske, metodologiske og teoretiske føringer tjenestegjør de som «nødhavner» som gjør det mulig å orientere seg på «de empiriske kjensgjerningers uendelige hav», for å sitere Weber (1971, s. 212). Og slike rammeverk henger sammen med verdier.

Ifølge Weber (1971), som jeg her følger, vil nemlig verdier – normative orienteringer av politisk, moralsk, religiøs, estetisk og annen art – påvirke hva sosiologer studerer og fra hvilket perspektiv. Men ifølge Weber (1971, 1999), og her skiller vi lag, lar ikke verdier – i motsetning til faktapåstander – seg begrunne rasjonelt. Ifølge den Nietzsche-inspirerte non-kognitivist og proto-eksistensialisten Weber uttrykker de et i siste instans vilkårlig eksistensielt verdivalg. Et sentralt poeng hos filosofer og samfunnsforskere som Habermas, Sen, Nussbaum, Honneth, Rawls, Barry, Dworkin og Boudon, er derimot at også normative orienteringer – *contra* Weber – lar seg begrunne (se Kalleberg, 2009, for en utdyping). Og det særlig på to måter. Den ene er gjennom å peke på universelle normative prinsipper som alle fornuftige personer må kunne si seg enige i, begrunnet i for eksempel det Rawls kaller «reflektert likevekt» – altså at normative prinsipper og moralske intuisjoner gjensidig understøtter hverandre. Den andre er gjennom å rekonstruere immanent de verdiene som allerede er nedfelt i samfunnet. Om enn kontroversielt (se Tvedt, 2017, kapittel 1–2 for en kritisk diskusjon), er det videre ikke urimelig å hevde at i Norge og den vestlige verden samsvarer langt på vei universelle og immanente verdier i form av en institusjonalisert humanistisk moral tuftet på respekten for individets verdighet og frihet, hva Durkheim (1984) kalte «individets kult» (se også Habermas, 1996; Honneth, 2011; Welzel, 2013; Pinker, 2018).

Denne moralske humanismen er den normative kjernen i et bestemt historisk prosjekt, nemlig det moderne opplysningsprosjektet: «Menneskets uttreden av selvpålagt umyndighet», i Kants (2004, s. 54) klassiske definisjon (se også Pinker, 2018, s. 7–14). Tross sitt delvise idéhistoriske opphav i romantikken, er også sosiologien en del av dette opplysningsprosjektet. Fra klassikerne og fremover har atskillige sosiologer sett det som en avgjørende del av sitt virke å gjøre bruk av sin sosiologiske fornuft til å myndiggjøre mennesker. Dette gjelder også for norsk sosiologi, som er inspirert både av den europeiske kulturradikalismens forsøk på å frigjøre individet fra begrensende sosiale ordninger (Thue, 1997, s. 180–187) og den liberal-progressive amerikanske visjonen om en demokratisk sosial orden som muliggjør individets frihet (Thue, 2006). Sosiologisk opplysning kan imidlertid bedrives på to måter: Med utspring i sosiologisk konfliktteori er *kritisk sosiologi* primært opptatt av å analysere trekk ved samfunnet som *hindrer* realiseringen av den moralske humanismen, mens ut av funksjonalismen springer en *positiv sosiologi* som er mer opptatt av å analysere sosiale ordninger som *muliggjør* den. Fra det samme normative opplysningsprosjektet kan vi altså avlede to forskjellige sosiologiske rammeverk: å studere hvordan samfunn lever versus ikke lever opp til sine idealer.

KRITISK SOSIOLOGI

Kritisk sosiologi er og har vært et innflytelsesrikt rammeverk som har gitt retning til mye sosiologisk forskning både i og utenfor Norge. I en viss forstand er all sosiologi kritisk ved at den er (eller i det minste bør være) kritisk («refleksiv»), inkludert selvkritisk, i sin omgang med teorier, metoder og data. Også denne artikkelen er kritisk i den generelle forstand at den er ment å bidra til fagets teoretiske og fagpolitiske selvrefleksjon. I det som følger, skal jeg imidlertid bruke betegnelsen kritisk sosiologi i en mer avgrenset betydning, som det å være *samfunnskritisk*: praktisere «den hensynsløse kritikk av det bestående», for å sitere Marx (1970, s. 52, kursiv i original). Kort sagt, kjernen i kritisk sosiologi er å *analysere det som fungerer dårlig – problemene – i et samfunn*. Og samfunnet vi snakker om er primært moderne samfunn, selv om alle typer samfunn i prinsippet kan studeres av den kritiske sosiologen. I den presentasjonen av kritisk sosiologi som nå følger, skal jeg følge Webers (1971, s. 199–200 og 209) oppskrift for å danne idealtyper, nemlig først å skaffe seg oversikt over det empiriske objektet, for deretter å trekke ut det som utgjør dets egenart.

Den kritiske sosiologien har sin primære faghistoriske forankring i sosiologisk konfliktteori. Som så mye annet i faget går konfliktteorien tilbake til klassikerne, i dette tilfellet særlig Marx og Weber, og har siden blitt videreført av en rekke nyklassiske sosiologer (for en oversikt, se Collins, 1994, kapittel 1; Joas & Knöbl, 2004, s. 251–283). Den sentrale ideen i konfliktteori er at individer og grupper i samfunnet står i et motsetningsforhold til hverandre fordi de har ulike og motstridende interesser og verdier. Noen individer og/eller grupper har dertil flere kulturelle, økonomiske, militære, politiske, sosiale, organisatoriske og andre ressurser til rådighet som de bruker til å realisere sine interesser og verdier i samfunnslivet – tross motstand. Dermed oppstår det ressurs- og dominanshierarkier i samfunnet som har en tendens til å reproduseres på tvers av generasjoner. Konfliktteoretikere er særlig opptatt av konflikter og dominans knyttet til sosiale skillelinjer som klasse, kjønn, etnisitet, rase, geografi, religion og generasjon, og viktige eksempler på konfliktteoretisk

forskning er studier av: økonomisk utbytting (Marx, 2005; Wright, 1997), ulik fordeling av livssjanser (Goldthorpe, 2007; Weber, 1978), barrierer mot sosial mobilitet (Boudon, 1974), makteliten (Mills, 2000), kulturell ekskludering (Bourdieu, 1984), teknokrati, kommersialisering og byråkratisering (Adorno, 1969; Marcuse, 1968; Habermas, 1984, 1987), mannsdominans (Smith, 1990), etnisk, rasemessig og religiøs diskriminering (Said, 1994), disiplinering og normalisering (Foucault, 1994) og miljøkonflikter (Beck, 1992).

Som vi ser, rommer konfliktteorien et bredt spekter av tilnærminger. I et forsøk på å sammenfatte det jeg mener er en helt sentral ambisjon i den konfliktteoretiske tradisjonen, skal jeg nå konstruere en idealtypisk modell for et rammeverk for kritisk sosiologi, og det på et ganske høyt abstraksjonsnivå. Den kritiske sosiologien er, kort fortalt, summen av tre «pessimistiske» pilarer: samtidsdiagnostisk, metodologisk og teoretisk pessimisme. Til sammen gir de, slik sosiologiske rammeverk skal, retning til sosiologisk forskning.

Samtidsdiagnostisk pessimisme. Alle sosiologer har noen grunnleggende samtidsdiagnostiske ideer om hvordan samfunnet man studerer ser ut, om «where the action is», for å sitere Goffman (1969). Disse ideene kan være eksplisitte, implisitte, eller et sted midt imellom. Samtidsdiagnostisk *pessimisme* innebærer at man mener at samfunnet primært er et sted for konflikter, undertrykking, utbytting, fremmedgjøring, ekskludering, marginalisering, diskursiv normalisering, panoptisk overvåkning, symbolsk vold, reproduksjon av sosial ulikhet eller diskriminering – altså fullt av *sosiale problemer*. Hvor den samtidsdiagnostiske pessimismen kommer fra, skal jeg ikke gå inn på, utover at den kan ha mange kilder, eksempelvis faglig sosialisering, pessimistisk personlighet, nyhetsmedier, populærkultur, romaner og en allmenn psykologisk tendens til å tenke negativt. Det viktige er at kritiske sosiologer «bare vet» at det er mange problemer i samfunnet. Samtidsdiagnostisk pessimisme er derfor den kritiske sosiologiens «syntetiske apriori» (Kant, 1996, s. 51–59): substansiell kunnskap om samfunnet man besitter forut for erfaringen (empiriske observasjoner).

Metodologisk pessimisme. Hvis det er slik at samfunnet er fylt til randen av sosiale problemer, må det være en hovedoppgave for sosiologen å gå ut og avdekke disse. Dette er den praktiske kjernen i den kritiske sosiologien, og svarer til et bestemt metodologisk ideal, nemlig sosiologi som *avsløringsvirksomhet*. Det fungerer slik. Den samtidsdiagnostiske pessimismen tilsier at det finnes en rekke problemer i samfunnet. Disse er imidlertid gjerne tilslørt av legitimerende fortellinger som «pumper løggen inn i deg», for å sitere Dag Solstad (1981, s. 271) – altså tildekker, naturaliserer og legitimerer samfunnets problemer. Kjært barn har i denne sammenhengen mange navn: ideologi, hegemoni, episteme, diskurs, symbolsk makt, symbolsk vold, bevissthetsfragmentering, doxa og illusio. For ikke naivt å reprodusere samfunnets og de dominerende elites legitimeringsmyter, og slik bidra til å opprettholde kritikkverdige forhold, må den kritiske sosiologen bryte med både elitenes (enten de nå tror på sine egne fortellinger eller kynisk ikke gjør det) og vanlige folks (som har internalisert den hegemoniske samfunnsfortellingen) oppfatninger om samfunnet. Først gjennom en sosiologisk avsløringspraksis som går bak selvforståelsen til elite og folk, kan nemlig kritiske sosiologer avdekke hvordan samfunnet «egentlig» er. Og det er på langt nær så bra som folk tror; eller det er bedre, ved at (overdrevne) trusselbilder bidrar til å legitimere den etablerte orden. Metodologisk pessimisme svarer derfor ikke til pessimisme på vegne av metoder for sosiologisk datainnsamling. Tvert om. Kritiske sosio-

loger ønsker å bruke hele fagets repertoar av kvantitative og kvalitative metoder for å kaste lys over – avsløre – sosiale problemer.

Teoretisk pessimisme. Hvis den samtididiagnostiske pessimismen forteller den kritiske sosiologen at det finnes mye som ikke fungerer i samfunnet, og den metodologiske pessimismen fordrer at hun må gå ut og avsløre dette, må hun ha «pessimistiske» teorier – begreper, metaforer, analogier, typologier, modeller og mekanismer – som gjør det mulig for henne å analysere samfunnets skyggesider; altså beskrive, forklare og eventuelt også forutsi dem. Alle som kjenner faget, vet at den sosiologiske verktøykassen er full av slik teori: utbytting, fremmedgjøring, anomi, meningsstap, frihetstap, rasjonalitetens jernbur, panoptisk overvåkning og disiplinering, biomakt, diskursiv normalisering, symbolsk makt, symbolsk vold, kulturens tragedie, systemets kolonisering av livsverden, ideologi, systematisk pervertert kommunikasjon, hegemoni, McDonaldifisering, tingliggjøring, serialitet, governmentality, patriarkatet, sosial eksklusjon, grådige institusjoner – jeg kunne fortsatt en god stund.

KRITISK SOSIOLOGI I NORGE

Den kritiske sosiologien har stått meget sterkt i Norge de 70 etterkrigsårene vi har hatt akademisk sosiologi her til lands. Dette vil ikke si at alle norske sosiologer er kritiske, men det vil si at mange er eller har vært det, og – viktigere – at det er det kritiske rammeverket som særlig har gitt faget dets identitet og særpreg samt karakter av å være et kollektivt prosjekt – i den grad norsk sosiologi er det. For å underbygge denne påstanden, vil jeg, inspirert av Bourdieu (1992, s. 41–52), analysere norsk sosiologi som et rimelig selvstendig sosialt felt holdt sammen av organisasjoner (særlig universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter) hvor det hovedsakelig via argumenter kjempes både om å definere og akkumulere den feltspesifikke kapitalen – altså hva som skal være kjernen i norsk sosiologi. Generasjoner er i denne sammenhengen viktige fordi det er sosiologer fra samme generasjon som etablerer, forsvarer og utfordrer *doxa* på feltet. Jeg bruker generasjonsbegrepet i en ganske løs betydning, inspirert av Mannheim (1993, s. 351–398), der poenget er at personer i samme fødselskohort tar med seg generasjonsspesifikke erfaringer og prosjekter inn i og former samfunnets ulike felter. Generasjonsanalyse slik jeg bruker det forutsetter ikke at generasjoner forklarer alt eller at alle som tilhører samme generasjon er helt like. Generasjonsbegrepet er allikevel et nyttig sosiologisk redskap for å forstå intellektuell utvikling, nettopp fordi det fanger opp hvordan «de unge» tar med seg nye impulser inn i et felt som sosiologien og ofte er mange nok til å få gjennomslag for dem i møte med «de etablerte». Generasjonsbegrepet kan derfor brukes til å si noe om de overordnede mønstrene av stabilitet, konflikt og endring i norsk sosiologi. Og det er særlig tre generasjoner som har formet det norske sosiologifeltet.

Tross forsøket på å opprette et professorat i sosiologi ved UiO for Sigurd Ibsen allerede i 1895 – som mislyktes dels av faglige, dels av politiske grunner (se Slagstad, 1998, s. 163–167; Langslet, 2004, s. 143–181) – fantes det ingen etablert akademisk sosiologi i Norge før 1945 (Thue, 2006, kapittel 2 og 3 gir en oversikt). Etter 1945 gikk det derimot fort. Drivkraft var en krets av unge studenter rundt Arne Næss, med Vilhelm Aubert og Stein Rokkan i spissen, som, inspirert av amerikansk samfunnsvitenskap, ville studere tidens store

spørsmål – og særlig den åpne, demokratiske samfunnsordenens trusler og problemer – empirisk. Støttet med penger, organisatoriske evner og energi av juristen Erik Rinde, etablerte denne kretsen i 1950 Institutt for samfunnsforskning (Thue, 1997, 2006, kapittel 12). Samme år ble også Institutt for sosiologi ved UiO etablert. Denne doble institusjonelle forankringen skulle gi det som ikke var mer enn noen titalls sosiologer (Mjøset, 1991, s. 150) – de såkalte gullaldersosiologene (G. Hernes, 2010) – mulighet til å etablere og forme sosiologi som akademisk fag og sosialt felt i Norge i løpet av 1950- og 1960-tallet. Hvilket innhold ga denne generasjonen, født i mellomkrigstiden (ca. 1910–1940), faget? I de første par etterkrigstiårene, sosialdemokratiets «lykkelige øyeblikk» (Sejersted, 2005, s. 199), ville gullaldersosiologer opptatt av samtidens problemer utfordre den optimistiske sosialdemokratiske fortellingen om at «alt går så bra» og at «alle skal med». I stedet etablerte de en kritisk motfortelling: «Det går ikke så bra som vi tror». Det gjorde de gjennom empiriske studier av alle de som falt utenfor eller ble skadelidende av det norske moderniseringsprosjektet, som industriarbeidere, kvinner, samer, lokalsamfunn, fanger, elever, pasienter og ungdom. Slik institusjonaliserte gullaldersosiologene faget som en form for «regimeopposisjon» under arbeiderpartistaten (Slagstad, 1998, 371–392). Målet var å være «velferdsstatens dårlige samvittighet» (Mjøset, 1991, s. 151–152 og 155–163) gjennom, i god konfliktteoretisk ånd, å avdekke det sosialdemokratiske moderniseringsprosjektets «latente dysfunksjoner». Ikke rart gullaldersosiologiens *primus inter pares*, Vilhelm Aubert (1969, s. 192–224, min kursivering), døpte dette programmet «*problemorientert empirisme*».

Etter gullaldersosiologene kom 68'erne, baby-boomerne født under og etter krigen (ca. 1940–1960). Der gullaldersosiologene institusjonaliserte akademisk sosiologi som et sosialt felt, gjorde 68'erne sosiologien til et massefag (Førland, 2006, s. 154, diagram 3). De strammet også den kritiske skruen enda et par hakk (Mjøset, 1991, s. 187–193). Via marxistisk, feministisk og postkolonial teori analyserte – og kritiserte – mange av dem det norske samfunnet for å være et sted der kapitalister og menn undertrykker og utbytter arbeidere og kvinner samt Vesten for å undertrykke og utbytte tidligere kolonier. 68'ernes kritiske sosiologi kom også til uttrykk gjennom positivismekritikken, som dels var en vitenskapsteoretisk kritikk av det enhetsvitenskaplige forsøket på å overføre naturvitenskapens (særlig fysikkens) idealer til samfunnsvitenskapen, og dels en samfunnskritikk av tendensen til teknokratisk uthuling av demokratiet (se Kalleberg, 1996, s. 27–30).

Endelig ga det som ofte kalles ironigenerasjonen (født ca. 1960–1980) en ny vri på det kritiske programmet gjennom den språklige vendingen med mer vekt på symbolsk enn materiell dominans. Dels kom dette til uttrykk i en «postmoderne» variant (se Gundersen, 2016, særlig kapittel 8), ofte inspirert av Derridas kritikk av den vestlige «logosentrismen» (som Pålshaugen, 1997) og Foucaults kritikk av disiplinerende og normaliserende diskurser (som Neumann & Sending, 2003), og dels gjennom mer tradisjonelle sosiologiske analyser av hvorledes språklige praksiser både skaper, tildekker, naturaliserer og legitimerer vilkårlige sosiale hierarkier og dominans, gjerne inspirert av Bourdieus studier av symbolsk makt og symbolsk vold (som Bugge, 2006).

Denne komprimerte og skjematisk kunnskapssosiologiske analysen kan på ingen måte yte rettferdighet til mangfoldet verken i norsk sosiologi eller ulike generasjoners bidrag til faget. Den viser imidlertid at det kritiske rammeverket har vært viktig. Mange norske sosiologer har i etterkrigstiden sett det som en helt sentral oppgave å avdekke og kritisere hvor-

dan grupper faller utenfor eller undertrykkes av det sosialdemokratiske moderniseringsprosjektet, hvordan arbeidere, kvinner og ikke-vestlige land domineres og utbyttes av kapitalister, menn og Vesten, hvordan demokratiet trues av ekspertstyre, og hvordan nye former for språklig-symbolisk disiplinering, hierarkisering og dominans vokser frem i tilsynelatende egalitære Norge. Nøyaktig hvor sterkt den kritiske – og derigjennom konfliktteoretiske – sosiologien står, har jeg ikke noe eksakt svar på, utover at den står sterkt, noe både kunnskapssosiologiske studier (Mjøset, 1991; Slagstad, 1998; Thue, 1994, 2006) og utenlandske evalueringer av norsk sosiologi har vist (Ahrne et al., 2010, s. 17–19). Den sterke posisjonen kommer også til uttrykk ved at funksjonalistisk inspirert positiv sosiologi står mye svakere i Norge, som vi snart skal se. Og norske sosiologer som ikke befinner seg innenfor noen av disse to tradisjonene, arbeider gjerne frikoblet fra omfattende faglig-politiske rammeverk å la kritisk og positiv sosiologi, slik at det heller ikke finnes noen tydelig «tredje vei». Min kritikk av den kritiske sosiologien og mitt rammeverk for en positiv sosiologi er uansett ikke avhengig av at det kritiske programmet er absolutt dominerende, bare at det er det nærmeste vi kommer et samlende prosjekt for faget, som derfor bør ekspliseres, diskuteres og problematiseres. La meg til sist legge til at jeg mener institusjonell stivhengighet gjør at gullaldersosiologiens moderat-reformistiske problemorienterte empirisme, og ikke 68'ernes og ironigenerasjonens kraftigere og tidvis revolusjonære kritikk, i dag preger faget (se Aakvaag, 2013a).

KRITIKK AV DEN KRITISKE SOSIOLOGIEN

Takket være konfliktteorien og det kritiske rammeverket har tre generasjoner norske sosiologer utviklet ny og viktig kunnskap om det norske samfunnet, bidratt til offentlig debatt og synliggjøring av sosiale problemer, påvirket beslutningstagere til å gjøre noe med problemene, gitt norsk sosiologi en viktig plass i det norske moderniseringsprosjektet, og gitt faget en klar kjerne og identitet. Mye av det samme kan sies om internasjonal sosiologi. Allikevel er jeg kritisk til den kritiske sosiologien. Og jeg er særlig kritisk til det som synes å være situasjonen i norsk sosiologi, nemlig at den kritiske sosiologien nærmest råder grunnen alene *som prosjekt*. Jeg skal introdusere to argumenter for hvorfor det er grunn til å være kritisk til den kritiske sosiologien: det generelle og det spesielle argumentet.

Det generelle argumentet tar utgangspunkt i at all vitenskap bør tilstrebe objektivitet. Sannhet, at påstander stemmer overens med virkeligheten, er opplagt et viktig aspekt ved objektivitet. Derav kravet om at påstander om samfunnet understøttes av data. Men sannhet er bare ett steg på veien til vitenskapelig objektivitet. Spørsmålet er nemlig: Hvilke sannheter? Det kan jo fremmes en uendelighet av sanne påstander om et hvilket som helst samfunn (hvilket ikke innebærer at alle påstander om et samfunn er sanne). Her kommer en annen og i vår sammenheng viktigere del av objektivitetskravet inn, nemlig kravet til *balansert fremstilling*, som innebærer at «alle forskjellige sider av en sak skal vies like mye plass eller oppmerksomhet» (Føllesdal et al., 1996, s. 314). Forskjellen mellom kritisk og positiv sosiologi handler således ikke primært om *hva* som er fakta (her gjelder vanlige vitenskapelige krav til datas reliabilitet og validitet), men *hvilke* fakta som er mest relevante samt *hvilken* fortolkningsramme («fortelling») de settes inn i. Og her kommer min kritikk av den kritiske sosiologien inn. I sin iver etter å avsløre det som ikke fungerer i samfunnet,

ender den opp med å tegne et *ensidig negativt* bilde av sosialt liv der det legges for stor vekt på problemer og elendighet og for lite på det som fungerer godt. Og dette gjelder både bindestreks sosiologiske studier av avgrensede fenomener og samtidsdiagnostiske studier av hele samfunnsordenen.

Det generelle argumentet mot kritisk sosiologi gjelder uavhengig av hvilket sosialt fenomen eller samfunn sosiologen legger under lupen. Det spesielle argumentet tar utgangspunkt i at hvor viktig det er med kritisk avsløring av sosiale problemer, også er en funksjon av hvor dysfunksjonelt samfunnet som studeres er. Jo mer dysfunksjonelt, jo viktigere med kritisk sosiologi – jo mer objektive blir de kritiske analysene. Og omvendt: Jo mer velfungerende et samfunn er, jo mindre objektive (i betydningen balanserte) blir de kritiske analysene. Det bringer meg til Norge og norsk sosiologi. Da gullaldersosiologene etablerte faget i de første etterkrigsårene, var det – som de også viste – en rekke sosiale problemer å ta tak i. Derfor var det å gi norsk sosiologi en kritisk brodd i form av problemorientert empirisme, ikke helt urimelig ut fra objektivitetsidealet (selv om mye var bra allerede da etter nærmere 150 med politisk, kulturell, sosial og økonomisk modernisering). I takt med at det norske samfunnet fungerte bedre og bedre utover i etterkrigstiden (mer snart), har imidlertid den kritiske sosiologien blitt mindre relevant. Ja, det er som jeg sa i innledningen direkte tankevekkende at i en tid hvor store deler av verden «ser til Norge» og «den norske modellen» etter forbilder for sosial organisering, har kritiske norske sosiologer lite annet å komme med enn at den norske modellen ikke er så bra som mange tror. Her har faget i mine øyne en stor utfordring.

POSITIV SOSIOLOGI

Hvis det generelle og spesielle argumentet mot den kritiske sosiologien har noe for seg, blir det viktig å utvikle en alternativ sosiologi som skal fange opp alt den kritiske sosiologien systematisk overser. Dette er utgangspunktet for den positive sosiologien, hvis kjerne ikke er å avsløre problemer, men å *kaste lys over det som fungerer godt* i et samfunn. Mer presist er den positive sosiologien opptatt av å *finne* det som fungerer godt, *beskrive* hva det innebærer at det fungerer godt, *forklare* hvordan det har oppstått, analysere hvordan det kan *forsvares* i møte med utfordringer eller endog *forbedres*, samt se hvordan det kan *eksporteres* til andre institusjoner eller samfunn.

Hva er den positive sosiologiens stilling i faget? Faghistorisk går den tilbake til funksjonalismen (se Andersen, 2013, for en generell introduksjon), med Durkheim som den viktigste inspirasjonskilden – enkelte kaller den også Durkheim-tradisjonen (Collins, 1994, kapittel 4). Av nyklassikere har særlig Parsons (1951) og Merton (1967, kapittel III) vært viktige. På samme måte som konfliktteoretikere selvfølgelig er klar over at det finnes mer enn konflikter i samfunnet, er funksjonalister også klar over at det finnes ulikhet, dominans og konflikter. Funksjonalismens utgangspunkt er imidlertid at alle samfunn er preget av en viss grad av sosial orden i form av forutsigbarhet (regelmessighet) og samarbeid (konsensus og harmoni). Funksjonalister ser det derfor som sosiologiens primære oppgave å avdekke grunnlaget for denne sosiale orden. De er således opptatt av hvilke oppgaver – funksjoner – kulturelle mønstre, institusjonelle ordninger og sosiale praksiser ivaretar for samfunnets levedyktighet. Funksjonalister studerer for eksempel hvordan samfunnets

arbeidsdeling skaper gjensidig avhengighet og derigjennom samhold (Durkheim, 1984), hvordan ritualer integrerer samfunnsmedlemmene (Merton, 1967, s. 118–119), og hvordan familien bidrar til sosialisering av nye samfunnsmedlemmer (Parsons og Bales, 1955). Kort sagt, funksjonalismen er opptatt av å studere det som gjør samfunn funksjonelle – vel-fungerende.

I et forsøk på å bidra til å utvikle en positiv sosiologi, skal jeg nå, basert på de faghistoriske impulsene fra funksjonalismen, utvikle en idealtypisk modell av positiv sosiologi som faglig rammeverk. La meg først påpeke at det finnes en tendens innen funksjonalismen til å sidestille det å beskrive et sosialt fenomens funksjoner (samfunnsbevarende konsekvenser) med å forklare det: Bidrar en regndans til å integrere samfunnets medlemmer, har vi også forklart hvorfor den eksisterer (Merton, 1967, s. 118–119). Slike funksjonsforklaringer er imidlertid vitenskapsteoretisk uholdbare fordi de forklarer en årsak med dens virkninger (gitt at man ikke viser hvordan virkningen opprettholder sin årsak), og ikke omvendt forklarer en virkning med dens forutgående årsak (Elster, 1983, s. 49–68). Det den positive sosiologien henter fra funksjonalismen, er derfor noe annet, nemlig målet om å kaste lys over det som fungerer godt i samfunnet. Positiv sosiologi er, i motsetning til den kritiske sosiologiens tre «pessimismer», tuftet på tre «optimismer»: samtidsdiagnostisk, metodologisk og teoretisk optimisme.

Samtidsdiagnostisk optimisme. Den positive sosiologiens utgangspunkt er at det i alle samfunn finnes noe – og i mange samfunn mye – som fungerer rimelig godt. Særlig i velorganiserte vestlig-moderne samfunn som Norge er dette en rimelig antagelse. Dette er den positive sosiologens syntetiske apriori: det hun «bare vet».

Metodologisk optimisme. Hvis man vil gi en balansert – objektiv – fremstilling av samfunnet, er det derfor en viktig sosiologisk oppgave å gå ut og analysere også vellykket sosial organisering. Dette er kjernen i den positive sosiologiens metodologiske optimisme, som innebærer å bruke fagets metodearsenal for å finne det som fungerer godt i samfunnet, hva det innebærer at det fungerer godt, hva som er dets opphav, hvordan det kan forsvares, hvordan det kan forbedres, og hvordan det kan eksporteres til andre arenaer eller samfunn. Den metodologiske optimismen har i denne sammenhengen et nøytralt forhold til den kritiske sosiologiens avsløringsideal. Hvis det å avdekke velfungerende sosiale ordninger innebærer at man må bryte med samfunnsmedlemmenes selvforståelse (for eksempel fordi mange har akseptert de kritiske sosiologenes pessimistiske konklusjoner), så må avsløring til. Da produserer man også ny og kontraintuitiv kunnskap. Hvis det derimot er slik at den positive sosiologien bare gir en vitenskapelig bekreftelse på det lekfolk allerede vet, er avsløring overflødig. Poenget er at det ikke kan være en forutsetning at all sosiologi som «avslører» at folk tar feil, nærmest per definisjon er viktigere og mer realistisk enn sosiologi som «naivt» bare «bekrefter» rådende ideer. Dette er et empirisk spørsmål.

Teoretisk optimisme. Hvis sosiologer skal analysere det som fungerer godt i samfunnet, trenger de «optimistiske» teorier – begreper, typologier, modeller og mekanismer. Empiri uten teori er som kjent blind. Andre fag har vært flinkere i så henseende. Økonomene har sin Pareto-optimalitet, psykologene har begreper om flyt og lykke utviklet innen rammen av en eksplisitt positiv psykologi (som har inspirert begrepet positiv sosiologi), statsviterne har ideen om beste institusjonelle praksis, mens filosofene har teorier om rettferdighet, lykke og frihet. Sosiologien har derimot mindre å vise til. Ja, sammenlignet med omfanget

av «pessimistisk» teori, er det påtagelig hvor lite sosiologisk teori som er utviklet for å fange opp god sosial organisering. Det klareste unntaket er Parsons' (1971, s. 4–8) AGIL-skjema, som spesifiserer funksjonelle krav til velfungerende sosiale systemer. Et annet er Habermas' (1984, 1987, 1996) teori om det fornufts-, frihets- og likhetspotensialet som er skrevet inn i hverdagslig kommunikativ handling, supplert av teorien om det demokratiske makt-kretsløpet som viser hvordan dette potensialet kan institusjonaliseres på samfunnsnivå. Ellers er det tynt. Det kan selvfølgelig innvendes at alle sosiologiens kritiske begreper bærer på sin «positive negasjon» – fremmedgjøring impliserer selvrealisering, eksklusjon impliserer inklusjon, symbolsk vold impliserer anerkjennelse osv. Men i så fall må disse implisitte positive ideene systematisk artikuleres, og slikt bruker kritiske sosiologer mindre tid og krefter på.

Noen kommentarer til dette rammeverket. Det er (i likhet med kritisk sosiologi) for det første *domenenøytralt* i den forstand at det ikke retter seg inn mot en bestemt sektor i samfunnet eller bestemte sosiale fenomener. Det er tvert om et perspektiv som kan brukes til å studere et hvilket som helst kulturelt vokabular, basisinstitusjon, organisasjon, sosial gruppe eller sosial praksis – fra et mulighetsperspektiv. Det er altså ikke primært i form av nye fenomener, men *nye perspektiver* den positive sosiologien skiller seg fra den kritiske. Mens kritiske sosiologer for eksempel vil være opptatt av hvordan utdanningssystemet bidrar til reproduksjon av sosial ulikhet gjennom å opprettholde og legitimere privilegier (Bourdieu & Passeron, 1990), vil positive sosiologer være mer opptatt av utdanningssystemets bidrag til samfunnet: den sosiale mobilitet og rettferdighet meritokratisk konkurranse skaper, friheten det gir individer til å utvikle og utfolde sine evner og interesser, bidraget til økonomisk vekst og demokratiske holdninger osv. Når det er sagt, kan positive sosiologer også mer aktivt velge ut de aspektene ved et samfunn som de mener fungerer spesielt godt, for eksempel utdanningssystemet (hvis de mener det), eller også hele samfunn de mener er spesielt velfungerende, som Norge (hvis de mener det), og så analysere denne funksjonsdyktighetens innhold og årsaker.

For det andre er dette rammeverket (også i likhet med kritisk sosiologi) *nivånøytralt*. Det kan brukes til å studere alt fra ansikt-til-ansikt-samhandling og smågrupper (mikro) via organisasjoner og enkeltinstitusjoner (meso) til samfunnet i stort (makro). Både bindestreksosologer og samtidsdiagnostikere kan således bedrive positiv sosiologi: Skillet kritisk/positiv går på tvers av skillet del/helhet (bindestreksosologi/samtidsdiagnostikk).

Og for det tredje er det viktig å gjøre oppmerksom på at samfunnets konflikter og dysfunksjoner – den kritiske sosiologiens tema – også har en plass i positiv sosiologi, men på en litt annen måte enn i kritisk sosiologi. En hovedoppgave for en positiv sosiologi er nemlig å analysere hvordan et samfunn særlig gjennom kollektiv handling *håndterer* – regulerer og løser – sosiale problemer. Konstruktiv institusjonalisering av konfliktene mellom sentrum/periferi, kapitalister/arbeidere og menn/kvinner er for eksempel en nøkkel til å forstå det norske samfunnets vellykkethet, som vi skal se. Vesentlig er også at selv om deres samtidsdiagnostiske optimisme leder dem i retning av å se etter det som fungerer godt i samfunnet, må selvfølgelig positive sosiologer ta innover seg at det er mye som ikke fungerer godt i samfunnet, også i et velorganisert som det norske. Ja, det relative styrkeforholdet mellom muligheter/begrensninger og funksjoner/dysfunksjoner i et samfunn er alltid et empirisk spørsmål og ikke noe som avgjøres av valg av positivt eller kritisk rammeverk.

Hvis positive sosiologer derfor ikke inkorporerer – eller i hvert fall anerkjenner – kritisk kunnskap om samfunnets konflikter og dysfunksjoner, står de i fare for å skjønne samfunnet og gi et tilsvarende ubalansert ensidig positivt bilde av sosiale ordninger, noe de må unngå.

POSITIV SOSIOLOGI I NORGE

Min kunnskapssosiologiske tese er at den positive sosiologien står ganske svakt i Norge. Rett nok var fagets første professor, Sverre Holm (fra 1949), svært inspirert av Parsons' funksjonalisme (Thue, 2006, s. 476–484). Men faget skulle, som vi har sett, raskt endre fokus «fra systemopprettholdelse til samfunnskritikk», for å bruke Thues (2006, s. 484) ord, og gå i konfliktteoretisk retning. Det finnes dog noen systematiske forsøk på å utvikle en positiv sosiologi, som også kan illustrere hvordan positiv sosiologi ser ut i praksis. Gudmund Hernes (1978) forsøkte på 1970-tallet å utvikle en «institusjonell økonomi» som skulle analysere hvilken konstellasjon av styringssystemer som kjennetegner et velorganisert demokratisk samfunn, og ville i samme slengen gjøre sosiologien til mer av en (optimistisk) styringsvitenskap og mindre av en (pessimistisk) opposisjonsvitenskap. Delvis på grunn av hard kritikk, men også fordi Hernes utover på 1980-tallet forsvant inn i politikken, ble dette programmet aldri realisert. Natalie Rogoff Ramsøy (1986) forsøkte deretter, på 1980-tallet, å utvikle et omfattende empirisk forskningsprogram om samfunnsutviklingen – og særlig sosial mobilitet – i det moderne Norge, der kjernen var å studere norsk modernisering som en frigjøringsprosess under overskriften «fra nødvendighet til valg». På grunn av sykdom ble heller ikke dette programmet realisert. På 1990-tallet insisterte Ragnvald Kalleberg (1992, 1996, s. 52–55) på viktigheten av «konstruktive forskningsopplegg» som skal forbedre samfunnsforholdene. Med unntak av studier av bedriftsdemokrati (Kalleberg, 1983), har verken han eller andre i særlig grad fulgt opp dette teoretiske programmet empirisk. Det finnes dog i dag én levende tradisjon i norsk sosiologi med klare positive innslag. Inspirert av den komparative velferdsstatsforskningen (Esping-Andersen, 1990) samt forskning på «kapitalismens variasjoner» (Hall & Soskice, 2001), har norske sosiologer analysert den norske/nordiske modellen, og det ikke bare med henblikk på dens utfordringer og problemer, som riktignok har vært viktig, men også dens positive resultater (som velstand, lav arbeidsledighet, høyt utdanningsnivå, lav inntektsulikhet og likestilling) og de institusjonelle årsakene til disse (som en komplementær kombinasjonen av makroøkonomisk styring, regulert arbeidsliv og en tjenesteintensiv velferdsstat) (se for eksempel Hippe & Berge, 2013; Dølvik et. al., 2015). Det disse eksemplene viser, er at selv om den kritiske sosiologien har stått og står langt sterkere i Norge, finnes det en konstruktiv impuls i norsk sosiologi en positiv sosiologi kan knytte an til.

POSITIV SOSIOLOGI I PRAKSIS

Jeg har presentert og kritisert den kritiske sosiologien, hvorpå jeg har introdusert et konkurrerende rammeverk for en positiv sosiologi. Nå skal vi se hvordan de to rammeverkene oppfører seg i praksis. Gitt det empiriske, metodiske og teoretiske mangfoldet i faget, er det verken ønskelig eller mulig å gi en enkel oppskrift på hvordan positiv sosiologi skal omset-

tes i praksis. Forskere forankret i lokale forskningsfronter vil måtte gjøre en rekke kontekstspesifikke valg hva gjelder empiriske temaer (kjønn eller klasse?), teorier (bytteteori eller normsosiologi?) og metoder (kvalitativ eller kvantitativ?), men nå inspirert av de føringene den samtidsdiagnostiske, metodologiske og teoretiske optimismen gir. Derfor omtaler jeg også positiv sosiologi som et *rammeverk* (mer fleksibilitet) og ikke et program (mindre fleksibilitet). For allikevel å tydeliggjøre overgangen fra teori til praksis, vil jeg gi et eksempel på hvordan det positive rammeverket kan brukes. Det temaet jeg har valgt, er sosiologiske samtidsdiagnoser – med særlig vekt på det norske samfunnet. En samtidsdiagnose definerer jeg som en empirisk forankret, teoretisk formidlet og helhetlig modell av samtiden – til forskjell fra bindestreks sosiologiens analyser av avgrensede sosiale sfærer og fenomener (se Aakvaag, 2011). Utover at det er mitt eget forskningsfelt, har jeg valgt samtidsdiagnostikk fordi det er et viktig tema i sin egen rett, men ikke minst fordi forskjellen på kritisk og positiv sosiologi her trer klart frem i form av et skille mellom konfliktteoretisk reproduksjonsteori og funksjonalistisk moderniseringsteori (Marks, 2014, s. 22–32). Inspirert av reproduksjonsteorien skal jeg først rekonstruere og kritisere den kritiske sosiologiens samtidsdiagnose, før jeg inspirert av moderniseringsteorien introduserer en alternativ og i mine øyne bedre samtidsdiagnose tuftet på det positive rammeverket.

EN KRITISK SAMTIDSDIAGNOSE: VEDVARENDE SOSIAL ULIKHET

På grunn av bindestreks sosiologiens dominans i norsk sosiologi har ikke kritiske norske sosiologer, 70 år med forskning til tross, utviklet så mange eksplisitte samtidsdiagnoser. Så selv om kritiske sosiologer av og til kommer ut av det samtidsdiagnostiske skapet og sier rett ut at vi lever i for eksempel et «klassesamfunn» (Ve, 1977; Østerberg, 2016; Flemmen, 2015), kreves det et arkeologisk rekonstruksjonsarbeid. Heldigvis er det etter mitt syn mulig å rekonstruere en implisitt samtidsdiagnostisk kjerne i det som tross mye teoretisk, empirisk, tematisk og metodisk variasjon forfektes av kritiske norske sosiologer. I det følgende blir det kun anledning til svært kort å skissere dens hovedtrekk. Ingen kritiske sosiologer vil trolig kjenne seg helt igjen, men de fleste forhåpentligvis noe.

Kjernen i den kritiske sosiologiens implisitte samtidsdiagnose er enkel og avsløringsorientert: «Det går ikke så bra som vi tror!». Skal man idealtypisk sette den på formel, er dette mitt forslag: *vedvarende sosial ulikhet*. Denne samtidsdiagnosen består av to kjerneelementer: *sosial ulikhet*, og denne ulikhetens *reproduksjon*. Begge «korrigerer og nyanserer forestillinger om 'det egalitære Norge'» (Korsnes, 2014, s. 23), for å sitere fra innledningen til en bok om eliter og klasser i Norge.

Sosial ulikhet. Utgangspunktet for den kritiske samtidsdiagnosen er at det norske samfunnet består av et sett basisinstitusjoner som familie, utdanning og økonomi, med tilhørende sosiale posisjoner. Særlig viktige er sosiale posisjoner som påvirker folks liv på tvers av en rekke sosiale arenaer gjennom å forme deres objektive livssjanser og subjektive identitet, som klasse, kjønn og etnisitet. Disse posisjonene er videre hierarkiserte ved at noen sosiale posisjoner gir tilgang til mer objektive ressurser og subjektivt verdsatte identiteter enn andre. Denne hierarkiseringen gir i neste omgang opphav til sosial dominans; til et samfunn bestående av «de dominerende» (eliten) som i kraft av sine sosioøkonomiske ressurser og symbolske status bestemmer over «de dominerte» (vanlige folk): Vi er alle like,

men noen er likere enn andre. Den kritiske samtidsdiagnosen tegner således et bilde av et norsk samfunn der sosioøkonomiske ressurser, anerkjennelse og makt – og dermed sosiale goder og byrder – er systematisk skjevfordelt, og det særlig på grunnlag av klasse, kjønn og etnisitet. Dette kommer til uttrykk på en rekke måter som kritiske sosiologer ser det som sin oppgave å «avsløre»: Det er store sosioøkonomiske forskjeller i hvem som tar høyere utdanning, og særlig de mest elitepregede utdanningene, som er billetten til de mest privilegerte posisjonene på arbeidsmarkedet (Hansen & Mastekaasa, 2010). Forskjeller i sosioøkonomiske ressurser kommer til uttrykk som livsstilforskjeller som gir opphav til symbolsk dominans (Jarness, 2014; Rosenlund, 2002). Sosiale byrder som arbeidsledighet, sosialstønad og ungdomsgravitet rammer hardest i de lavere klasser (Wiborg & Hansen, 2009). Det er store sosiale forskjeller i helse (Elstad, 2016). Langt færre kvinner enn menn er ledere, og de tjener i gjennomsnitt mindre enn menn (Reisel & Teigen, 2014). Etniske minoriteter diskrimineres på arbeidsmarkedet (Midtbøen, 2015). Og sånn kunne jeg fortsette.

Ulikhetens reproduksjon. Det andre hovedelementet er at denne sosiale ulikheten reproduseres. Sosiale privilegier og byrder går i arv fra foreldre til barn, hvilket også gjør fordelingen av dem vilkårlig og urettferdig. Den sosiale reproduksjonsmekanismen er særlig at forskjeller i foreldres økonomiske, kulturelle og sosiale ressurser påvirker barns resultater i utdanningssystemet, som påvirker deres posisjon i arbeidsmarkedet, som påvirker deres objektive livssjanser (inntekt) og subjektive identitet (sosial status). Rett nok ser vi i løpet av etterkrigstiden en økning i antall personer fra lavere sosiale lag som tar høyere utdanning og ender opp i middelklassen, men den skyldes *teknologisk* drevet strukturell mobilitet. Den relative *sosiale* mobiliteten har ikke økt. Ja, kanskje det viktigste enkeltfunnet til kritiske norske sosiologer er hvordan det «egalitære» utdanningssystemet bidrar til å reproducere sosiale forskjeller (Hernes, 1974; Hansen & Mastekaasa, 2010; Bakken et al., 2016).

EN POSITIV SAMTIDSDIAGNOSE: FRIHETENS DEMOKRATISERING

Til tross for at den er basert på omfattende og god forskning, er det noe som skurrer med den kritiske samtidsdiagnosen. Rett nok finnes det sosiale forskjeller i Norge, og rett nok er det en tendens til at de går i arv, noe også en positiv sosiologi må ta høyde for. Men forskjellene er ikke så veldig store, og tendensen til at de går i arv er ikke så veldig sterk. Hovedproblemet med den kritiske samtidsdiagnosen er det jeg pekte på i kritikken av den kritiske sosiologien: mangelen på objektivitet. Ikke i betydningen usannhet – den er rimelig godt empirisk fundert. Men ved kun å fokusere på det som ikke fungerer i det norske samfunnet, blir bildet skjevt og ensidig pessimistisk. Jeg stiller meg derfor sterkt kritisk til om «vedvarende sosial ulikhet» er den samtidsdiagnostiske fortellingen norske sosiologer bør fortelle om det norske samfunnet.

Min begrunnelse er at en rekke empiriske undersøkelser tyder på at Norge er et av verdens mest velorganiserte samfunn. Hvert år siden år 2000 har Norge ligget øverst på FNs menneskelig utviklings-indeks (HDI), noe vi også gjorde i 2015 (basert på data fra siste rapport fra 2016), mens vi i 2015 også toppet OECDs mer omfattende (11 indikatorer) *Your Better Life Index*. Vi er verdens femte rikeste land målt ved BNP per innbygger, og vi

har fordelt rikdommen jevnt: Vi har en av OECDs laveste ginikoeffisienter for inntektsulikhet mellom husholdninger (0,25), og den blir enda lavere (0,18) hvis vi inkluderer verdien av offentlige tjenester (Aaberge, 2015, s. 77). Vi har noen av verdens laveste (og substansielt svake) korrelasjonskoeffisienter for intergenerasjonell inntektsmobilitet (ca. 0,2, se Thornborn, 2013, s. 120, tabell 11) og utdanningsmobilitet (ca. 0,3, se Clark, 2014, s. 4, figur 1.4), og er dermed et av landene i verden med høyest sosial mobilitet. Dette underbygges av tvillingstudier som tyder på at Norge er et av de landene hvor den genetiske arveligheten for utdanningslengde, som ofte brukes som et mål på sosial åpenhet (se Nielsen, 2008), er høyest og har økt mest i etterkrigstiden – først for menn, så for kvinner (Heath et al., 1985; Branigan et al., 2013; Ørstavik et al., 2014). Vi toppe FN's *Gender Development Index* og kommer på tredje plass på WEFs *Global Gender Gap Index*. Vi toppe *Economist Intelligence Units* demokratisering (basert på 60 indikatorer), og har topp skår på den tilsvarende frihets- og demokratiindeksen til *Freedom House*. Tilliten til personer og institusjoner er meget høy (Wollebæk, 2011). Og til disse «objektive» målene svarer også at det «subjektive» lykkenivået og tilfredsheten med livet er svært høy (Barstad, 2014, s. 269–278). For bare å nevne noe (se Barstad, 2014, for en mer omfattende oversikt og diskusjon).

Dette vil selvfølgelig ikke si at vi er uten problemer i det norske samfunnet. Men det empiriske hovedinntrykket er rimelig klart: Norge er et vellykket samfunn. Det går faktisk så bra som vi tror! Problemet med den kritiske samtidsdiagnosen kan derfor oppsummeres slik: Den gjør for mye ut av det som er mindre viktig (sosiale problemer), og for lite ut av det som er mer viktig (god sosial organisering). Derfor trenger vi et positivt samtidsdiagnostisk forskningsprosjekt som kan utfordre den kritiske sosiologien. Dette bør i mine øyne i tillegg til empiriske data som presentert over, tuftes på tre pilarer: 1) å beskrive *hva* den norske modellens suksess består i; 2) å gi en proksimat forklaring på *hvordan* denne suksessen er institusjonalisert; 3) og å gi en mer omfattende ultimat historisk forklaring på *hvorfor* Norge har lyktes så godt. Dette er viktige spørsmål den kritiske sosiologien ikke har besvart og nærmest per definisjon ikke kan besvare, da den gjennom sin samtidsdiagnostiske, metodologiske og teoretiske pessimisme er avskåret fra å studere det som fungerer godt i samfunnet. Her trengs det m.a.o. positiv sosiologi. I det følgende skal jeg svært kort skissere hovedlinjene i mitt eget forslag til en positiv sosiologisk samtidsdiagnose, utviklet som en eksplisitt konkurrent til den kritiske. Det knytter an til forskningen om den norske modellen, som det forsøker å videreutvikle gjennom å ta høyde for hele bredden av basisinstitusjoner i det norske samfunnet (og ikke bare samspillet mellom politikk og arbeidsliv). Jeg henviser underveis til egen forskning hvor mange av poengene utdypes, men det ligger i kortene at dette tross koblingen til tidligere forskning er et relativt nytt og uferdig forskningsprogram – fotnoter til en uutgravd sosiologi – som andre inviteres til å bidra til.

1) Frihetens demokratisering

Hvis vi begynner med å spørre *hva* den norske modellens suksess består i, er mitt svar: frihetens demokratisering (Aakvaag, 2013b). Det som gjør det norske samfunnet så vellykket, er at *friheten til å leve sitt eget liv* – å ha kontroll over og ansvar for handlinger og liv på sentrale områder som utdanning, yrke, jobb, partner, livssyn, bosted, venner, forbruk, kulturell praksis, hobbyer, frivillig engasjement, livsstil og politikk – har gått fra å være et elite-

privilegium forbeholdt de få, som kapitalister, embedsmenn, byborgere og storbønder, til å bli et massefenomen. Kort sagt, omfattende individuell frihet er blitt noe de fleste nyter godt av, om enn ikke alle like mye. Særlig i etterkrigstiden har Norge gjennomgått en «frihetsrevolusjon» (Sejersted, 2005, s. 518–520), noe de empiriske undersøkelsene gjengitt over fanger opp. Rogoff Ramsøy traff derfor spikeren på hodet da hun sa at Norge har gått fra «nødvendighet» til «valg».

2) Frihetens institusjonalisering

Neste spørsmål er *hvordan* vi har institusjonalisert muligheten til å leve sitt eget liv for de store lag av befolkningen. Dette er et meget omfattende spørsmål jeg har analysert mer i detalj andre steder (se Aakvaag, 2013b; Aakvaag, under utgivelse). Kortversjonen er at frihetens demokratisering er et resultat av at det norske samfunnet gjennom en kombinasjon av horisontal institusjonell differensiering og vertikal politisk-demokratisk integrasjon (forfatteren, under utgivelse) masseproduserer fire former for sosial frihet som til sammen lar mennesker leve sitt eget liv.

Den første er *formal frihet*, som innebærer at det norske samfunnet gjennom demokratisk statsborgerskap tilskriver alle samfunnsmedlemmer en statlig garantert lik rett til privat og kollektiv selvbestemmelse. Til retten til *privat selvbestemmelse* svarer et sett av sivile og andre individuelle rettigheter som etablerer en beskyttet privatsfære hvor man kan finne, utvikle, utfolde, revidere og eksperimentere med et individuelt livsprosjekt – hva det enn måtte være. Således innebærer de to siste tiårenes «liberale vending» (Sejersted, 2009) og «rettsliggjøring» (Østerud et al., 2003, s. 116–126) ikke bare en sterk vekst i rettigheter knyttet til avgrensede roller som forbruker, pasient, elev, student, barn, funksjonshemmet, urfolk og arbeidstager. Menneskerettighetene har også styrket sin posisjon i og med at Den europeiske menneskerettskonvensjonen ble gjort til norsk lov i 1999 og innlemmet i Grunnloven i 2014. Til retten til *kollektiv selvbestemmelse* svarer at norske samfunnsmedlemmer ikke skal være underlagt andre lover og regler enn dem de gir seg selv – altså demokrati. I Norge har vi demokratiske deltagelsesrettigheter (som allmenn stemmerett og organisasjons- og forsamlingsfrihet) samt institusjoner og institusjonelle prosedyrer (som offentlige debattrom, fri presse og periodiske valg) som sikrer dette i utstrakt grad. Ikke uten grunn skårer Norge så høyt på demokratimålinger.

Den andre sosiale friheten er *ressursfrihet*. I tillegg til formelle rettigheter trenger nemlig mennesker ressurser som gir dem reelle «kapasiteter» (Sen, 1999), altså faktisk mulighet til å gjøre bruk av retten til privat og kollektiv selvbestemmelse. I Norge er ressursfrihet oppnådd gjennom at vi har valgt den egalitære veien til velstand. Kort sagt, vi har kombinert kapitalistisk drevet økonomisk vekst med egalitær politisk omfordeling. Den økonomiske veksten, som gjør at Norge i dag er et av verdens rikeste land, kommer til uttrykk ved at en norsk gjennomsnittshusholdning har tredoblet realkjøpekraften sin de siste 50 årene (Brusdal & Frønes, 2010). Den egalitære omfordelingen, som bl.a. kommer til uttrykk ved en lav Gini-koeffisient for inntektsulikhet mellom husholdninger (se over), skyldes dels koordinert lønnsdannelse innen rammen av trepartssamarbeidet i arbeidslivet, der særlig LO i etterkrigstiden har stått for en solidarisk lønnspolitikk som har gitt små lønnsforskjeller før skatt (Fennefoss, 2010). Men den skyldes også at staten deretter trekker inn og

omfordeler omkring halvparten av det vi tjener: dels direkte i form av økonomiske ytelser som kompenserer inntektstap knyttet til sykdom, aldring, uførhet og barnefødsler, og dels indirekte i form av gratis eller kraftig subsidierte offentlige tjenester innen utdanning, helse, barnehage og eldreomsorg (se Hippe & Berg, 2013, for en utdyping).

Den tredje sosiale friheten er den jeg kaller *substansiell frihet*, som innebærer at personer må kunne gi substansielt innhold og retning til de muligheter som rettigheter og ressurser skaper. Dette fordrer en stor meny av sosialt muliggjorte handlinger, aktiviteter, livsstiler, identiteter og livsprosjekter, altså et kulturelt og institusjonelt *pluralistisk* samfunn. Uten at jeg kan gå i detaljer her (men se Aakvaag, 2013b, kapittel 2 og 3), er Norge et pluralistisk samfunn særlig på grunn av fire trekk: institusjonell differensiering, individualisering, globalisering og konsumerisme.

Endelig har vi i Norge *kulturell frihet* i den forstand at frihet er høyt kulturelt verdsatt, slik for eksempel ytringsfrihetsdebatten de siste årene har vist. Dette er viktig dels fordi det gjør at frihet bringes høyt opp i den kollektive bevisstheten – vi er en frihetsorientert kultur. Men det er også viktig fordi det innebærer villighet til å kjempe for samt forsvare friheten. Sammenlignende verdistudier viser da også at «emansipatoriske verdier» (valgfrihet for alle) står meget sterkt i Norge. Ja, i en undersøkelse av 50 land er det ikke noe land som har hatt en kraftigere vekst i frihetsverdier de to siste tiårene (Welzel, 2013, s. 147, figur 4.2).

3) Frihetens fremvekst

Så langt den «proksimate» forklaringen på hvordan friheten er institusjonalisert. Hva er så den dypere historiske og «ultimate» årsaken til at friheten ble demokratisert i Norge? I samsvar med det jeg sa om at analyser av sosial problemløsning er en viktig del av positiv sosiologi, skal jeg lansere et forklaringsforslag særlig inspirert av Habermas' (1996) «deliberative» demokratiteori og Sejersteds (2000, 2001) bruk av denne til å analysere moderne norsk historie. Utgangspunktet er at moderniseringen av Norge best forklares som en sosial inklusjonsprosess drevet frem av særlig fire sosiale bevegelser som fra 1814 og fremover, i konflikt med andre samfunnsgrupper, ved hjelp av det demokratiske maktkretsløpet har nedkjempet hver sin institusjonelle frihetsbarriere (i Aakvaag, 2017, utdypes dette). Kort sagt, friheten har i Norge blitt demokratisert gjennom at sosiale konflikter har blitt regulert og ekskluderte grupper blitt inkludert.

En liberalt orientert *embedsmannsstand* kjempet i årene rundt 1814 ned eneveldet og innførte en liberal rettsstat med klare tilløp til demokrati. Dermed ble norske samfunnsmedlemmer omgjort fra dosile «undersåtter» til rettighetsbærende «borgere», og det demokratiske maktkretsløpet ble begynt innstiftet. Målet var, i grev Wedel Jarlsbergs ord, å gjøre Norge til et «Frihedens Tempel» (sitert etter Slagstad, 1998, s. 11). Embedsmannsstanden som fulgte, var et elitesamfunn hvor personer rekruttert fra én prosent av befolkningen besatt de ledende stillingene i regjering, storting, byråkrati og rettsvesen. I andre halvdel av det 19. århundre kjempet *bondebevegelsen* ned embetsmannseliten i folkestyrets navn, en kamp som ble kronet med seier med parlamentarismens innføring i 1884. Fra inngangen til det 20. århundret overtok så gradvis *arbeiderbevegelsen* rollen som den dominerende sosiale bevegelsen, med mål om å temme et kapitalistisk system som både utbyttet og fremmedgjorde en fremvoksende arbeiderklasse. Innsatsen ble kronet med seier i 1935, da

Hovedavtalen i arbeidslivet ble inngått og Arbeiderpartiet inntok regjeringstaburettene. Arbeiderbevegelsen brukte sin faglige og politiske makt både til å industrialisere Norge, demokratisere arbeidslivet og (videre)utvikle en velferdsstat som sørget for at de store lag av befolkningen fikk ta del i velstandsveksten. Endelig kjempet *kvinnebevegelsen* særlig fra 1970-tallet ned formelle og strukturelle barrierer mot kjønnslikestilling. Gjennom å organisere seg nedenfra samt bruke statsapparatet i det som er kjent som «statsfeminisme» (H. Hernes, 1987), ble resultat langt mer kjønnslikestilling i arbeidsliv, familie, politikk, vitenskap og kulturliv.

For å oppsummere, er kjernen i mitt forslag til positiv samtidsdiagnose at Norge har lyktes med å demokratisere friheten, at dette skyldes en kombinasjon av rettigheter, ressurser, mangfold og frihetskultur, noe som igjen er et resultat av hvordan sosiale bevegelser har etablert og brukt det demokratiske maktkretsløpet til å gi stadig større muligheter til stadig flere mennesker. Denne teorien tar i motsetning til den kritiske samtidsdiagnosen eksplisitt utgangspunkt i det som de empiriske undersøkelsene jeg refererte til over, viser er Norges vellykkede sosiale organisering, og forsøker så å beskrive *hva* denne vellykketheten består i, *hvordan* den er institusjonalisert og *hvorfor* den ble etablert historisk. Det er selvfølgelig en lang rekke spørsmål å diskutere i forbindelse med denne teorien om frihetens demokratisering (se Hagen & Kristiansen, 2016), og viktige innsikter fra den kritiske samtidsdiagnosen må også inkorporeres for å unngå skjønmmaling av samfunnet. Alt dette er oppgaver for fremtidig forskning. Her har poenget kun vært å vise to ting: at det har store konsekvenser om man legger det kritiske eller positive rammeverket til grunn for den samtidsdiagnostiske sosiologien, og at den positive sosiologien synes å være klart å foretrekke for den sosiolog som vil gripe de mest sentrale trekk ved dagens norske samfunn.

AVSLUTTENDE DISKUSJON

Dermed er vi ved veis ende. Jeg har i denne artikkelen tatt utgangspunkt i det faghistoriske skillet mellom kritisk konfliktteori og positiv funksjonalisme, der førstnevnte primært er opptatt av dominans, ulikhet og konflikter; sistnevnte sosial orden, integrasjon og samhold. Basert på dette skillet har jeg så stilt tre spørsmål om norsk sosiologi: et *deskriptivt* om styrkeforholdet mellom kritisk og positiv sosiologi, et *vurderende* om hva dette har gjort med kvaliteten til norsk sosiologi, og et *konstruktivt* om hva som kan gjøres bedre. Som svar på det deskriptive spørsmålet har jeg argumentert for at et kritisk rammeverk inspirert av konfliktteorien langt på vei har dominert norsk sosiologi både som ideal og realitet: det empiriske studiet av sosiale problemer. På det vurderende spørsmålet har jeg argumentert for at den kritiske sosiologiens sterke posisjon medfører et objektivitetsproblem: en for ensidig pessimistisk fremstilling av et tross alt meget velfungerende samfunn. Og som et svar på det konstruktive spørsmålet har det viktigste målet med denne artikkelen vært å styrke den funksjonalistiske tradisjonen gjennom å presentere og argumentere for en positiv sosiologi som kan utfordre den kritiske sosiologien. Den er basert på tre pilarer: samtidsdiagnostisk, metodologisk og teoretisk optimisme. Til sammen gir de klar retning til sosiologiske samfunnsanalyser, samtidig som de er åpne nok til å la seg forene med en rekke av fagets teoretiske, metodiske og empiriske (tematiske) tilnærminger. Jeg vil nå avslutte med å diskutere forholdet mellom positiv og kritisk sosiologi.

På tross av at jeg har presentert og diskutert positiv og kritisk sosiologi som motsetninger, springer de, som vi har sett, ut av det samme normative sosiologiske opplysningsprosjektet, nemlig – i Kants formulering – å frigjøre mennesker fra selvpåført umyndighet. Dette prosjektet har, som jeg har redegjort for, to aspekter, som ligger til grunn for skillet mellom positiv og kritisk sosiologi: å analysere det som fungerer og det som ikke fungerer i samfunnet. Begge deler er uomgjengelig. *Epistemisk* fordrer en opplyst – realistisk og balansert – forståelse av samfunnet kunnskap både om hvilke (trekk ved) sosiale ordninger som begrenser (kritisk sosiologi) og muliggjør (positiv sosiologi) menneskers myndighet. For *praktiske* formål blir kritisk sosiologi bare et slag i luften, en tom negasjon, uten alternativer i form av supplerende analyser av velfungerende aspekter ved samfunnet det kan bygges videre på (Hagen, 2015); mens positive analyser uten en kritisk sosiologisk beredskap knyttet til nåtidige og fremtidige samfunnsproblemer verken gjør det mulig å bygge ned eksisterende eller beskytte seg mot fremtidige trusler mot menneskers myndighet. Kort sagt, positiv og kritisk sosiologi ivaretar *komplementære* epistemiske og praktiske oppgaver innenfor det sosiologiske opplysningsprosjektet.

Hvis så er tilfellet, må vel det beste være å forene kritisk og positiv sosiologi? Vil ikke det også svare til objektivitetsidealet jeg benyttet i kritikken av kritisk sosiologi? Så hvorfor utvikle og argumentere for en egen positiv sosiologi? Vil ikke det innebære å erstatte én form for ensidighet med en annen, nå med motsatte fortegn? Og selv om jeg har presentert og diskutert positiv og kritisk sosiologi som motsetninger, er det vel fullt mulig å kombinere innslag av begge deler? Ja, det kan argumenteres for at mange sosiologer allerede forener kritisk pessimisme og positiv optimisme og er «ambivalente» til moderne samfunn (Guneriusen, 2015). Dette er innvendinger jeg har stor forståelse for, og langt på vei deler. Jeg har således argumentert for at den positive sosiologien må anerkjenne og/eller inkorporere konflikter og dysfunksjoner i sine samfunnsanalyser – dog uten å gjøre dem til hovedsaken. Jeg mener allikevel at det finnes (minst) fem gode argumenter for at i den situasjon norsk sosiologi er i for tiden, trenger vi en positiv sosiologi som særlig befatter seg med det som går godt i det norske samfunnet.

For det første, hvis vi begynner med objektivitetsidealet, så fordrer det en sosiologi som balanserer det kritiske og positive. Hvis jeg har rett, har ikke faget denne balansen. Særlig i norsk sosiologi, som denne artikkelen tar for seg, har tre generasjoner norske sosiologer satt problemer og kritikk i sentrum, mens det er lengre mellom forsøkene på å etablere en positiv sosiologi, og flere har delvis strandet. Det er for å rette opp denne ubalansen at vi trenger positiv sosiologi. For å uttrykke det «dialektisk»: Veien fra A (kritisk sosiologi) til C (balansert sosiologi) går via B (positiv sosiologi). For det andre følger det spesialiseringsevner med kun å analysere ett aspekt ved samfunnet. Ingen kan gjøre alt. Ved særlig å fokusere på det som fungerer godt, gir en positiv sosiologi anledning til å raffinere den samtidsdiagnostiske, metodologiske og teoretiske optimismen. Slik får vi dypere og mer systematisk innsikt i samfunnets muligheter. For det tredje har den positive sosiologien, som vist, historien på sin side. Det norske samfunnet har utviklet seg så positivt i etterkrigstiden at for å være på høyde med samfunnsutviklingen og samtiden, trenger vi en positiv sosiologi som både kan beskrive og forklare suksessen til den norske modellen. Med delvis unntak for forskningen på den norske modellen har vi for tiden ingen slik teori, noe jeg mener er en stor svakhet ved norsk sosiologi. For det fjerde står den kritiske sosio-

logien så sterkt i Norge at det trengs kollektiv intellektuell handling i form av et eksplisitt sosiologisk motprosjekt for å utfordre dens perspektiver og konklusjoner og slik oppnå den etterlyste balansen. Og endelig vil en positiv sosiologi gjennom å løfte frem nye perspektiver og skape debatt om de store spørsmålene i faget og samtiden kunne bidra til å styrke og vitalisere et fag preget av en viss rutinisering av den gullaldersosiologiske karisma. Ikke minst vil den kritiske sosiologien ha godt av en utfordrer.

Det finnes altså gode faglige argumenter for at vi trenger en positiv sosiologi i Norge. Men selv om det er riktig, vil ikke en «positiv vending» ha en høy praktisk kostnad for faget? Det kritiske rammeverket har tjent norsk (og internasjonal) sosiologi godt ved å gi sosiologer en klar identitet innad, en tydelig profil utad, en viktig stemme i offentligheten, bidratt til rekruttering av studenter, gitt tette bånd til stat og beslutningstagere og sikret finansiering. Dessuten, vil ikke en positiv «gladsosiologi» bidra til å gjøre faget intellektuelt tannløst og lite stimulerende – en naiv opprømsing av selvfølgeligheter som ikke pirrer den sosiologiske fantasien og avsløringslysten? Til dette er det å si at siden positiv og kritisk sosiologi er to sider av det samme sosiologiske opplysningsprosjektet, med komplementære epistemiske og praktiske oppgaver, skulle det være opplagt at jeg ikke argumenterer for å erstatte, men å *supplere* kritisk med positiv sosiologi. Selvfølgelig trenger vi kritisk sosiologi, som fortsatt skal og bør være en viktig (om enn mindre dominerende) del av faget, og dermed vil ivareta de nevnte oppgavene. Den positive sosiologien må også, som påpekt, inkorporere eller i det minste anerkjenne eksistensen av dysfunksjoner og konflikter – som vedvarende barrierer mot sosial mobilitet og frihet i et ellers rimelig åpent og fritt norsk samfunn. Videre vil den positive sosiologien, som påpekt, kunne styrke og vitalisere faget (inkludert den kritiske sosiologien) gjennom å løfte frem og skape debatt om de store spørsmålene. Og den positive sosiologien trenger ikke gjøre faget intellektuelt tamt. I likhet med all god sosiologi kan og bør positiv sosiologi drives med nysgjerrighet, fantasi, kreativitet og avsløringsvilje. Men uansett mulig mangel på praktisk nytteverdi: Er det noe som tross konflikter og dysfunksjoner kjennetegner det norske samfunnet, så er det sosial orden, integrasjon og samarbeid. Siden kjernen i den funksjonalistiske tradisjonen nettopp er å analysere disse aspektene ved samfunnet, kan en positiv sosiologi inspirert av funksjonalismen bidra til at vi sosiologer gir bedre – mer objektive og balanserte – analyser av det norske samfunnet. Og det må jo være det viktigste.

REFERANSER

- Adorno, T. W. (1969). *Minima moralia*. Frankfurt a/M: Suhrkamp.
- Ahrne, G. et al. (2010). *Sociological Research in Norway: An Evaluation*. Oslo: The Research Council of Norway.
- Andersen, H. (2013). Funktionalisme – integration og konflikt. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (s. 267–296). København: Hans Reitzels forlag.
- Aubert, V. (1969). *Det skjulte samfunn*. Oslo: Pax.
- Bakken, A., Heggen, K. & Helland, H. (2016). Utdanning. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn*, bind 2 (s. 260–285). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Barstad, A. (2014). *Levekår og livskvalitet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Bauman, Z. (1995). *Life in Fragments*. Oxford: Blackwell.
- Bauman, Z. (1997). *Moderniteten og Holocaust*. Oslo: Vidarforlaget.

- Beck, U. (1992). *Risk Society*. London: SAGE.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2001). *Individualization*. London: SAGE.
- Boudon, R. (1974). *Education, Opportunity, and Social Inequality*. New York: John Wiley and Sons.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1992). *Texter om de intellektuelle*. Stockholm: Symposion Bibliotek.
- Bourdieu, P. & Passeron, J. C. (1990). *Reproduction*. London: SAGE.
- Branigan, A. R., McCallum, K. J. & Freese, J. (2013). Variation in the heritability of educational attainment: An international meta-analysis. *Social Forces*, 92(1), 109–140. DOI: <https://doi.org/10.1093/sf/sot076>
- Brusdal, R. & Frønes, I. (2010). Forbrukere og forbrukersamfunn. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn*, bind 3 (s. 327–346). Oslo: Gyldendal.
- Bugge, L. (2006). Herredømme og frigjøring i den borgerlige kulturen. *Agora*, 24(1-2), 246–268.
- Clark, G. (2014). *The Son Also Rises*. Princeton: PUP.
- Collins, R. (1994). *Four Sociological Traditions*. Oxford: OUP.
- Durkheim, É. (1978). *Selvmordet*. Oslo: Gyldendal.
- Durkheim, É. (1984). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.
- Dølvik, J. E. et al. (2015). *The Nordic Model Towards 2030*. Oslo: Fafo.
- Elstad, J. I. (2016). Norsk helse. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn*. 7. utg. (s. 114–135). Oslo: Gyldendal.
- Elster, J. (1983). *Explaining Technical Change*. Cambridge: CUP.
- Elster, J. (1988). *Hva er igjen av Marx?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity.
- Fennefoss, A. (2010). Lønnsforhandlinger: Organisasjoner, institusjoner og normer. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn* (s. 91–115). Oslo: Gyldendal.
- Flemmen, M. (2015). Et nygammelt klassesamfunn. *Sosiologen.no*. Hentet fra <https://sosiologen.no/essay/samtidsdiagnose/et-nygammelt-klassesamfunn/>
- Foucault, M. (1994). *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldendal.
- Frønes, I. & Kjølørød, L. (red.) (2016). *Det norske samfunn*. 7. utg. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Føllesdal, D., Walløe, L. & Elster, J. (1996). *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Førland, T. E. (2006). Avslutning. I T. E. Førland (red.), 1968. *Opprør og motkultur på norsk* (s. 150–155). Oslo: Pax.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity.
- Goffman, E. (1969). *Where the Action is*. London: Allen Lane.
- Goldthorpe, J. H. (2007). *On Sociology*. Volume One. Stanford, California: SUP.
- Gundersen, B. R. (2016). *Da postmodernismen kom til Norge*. Oslo: Flamme Forlag.
- Guneriusen, W. (2015). Sosiologien og samfunnet – analyse, refleksjon og kritikk. *Sosiolognytt*, 40(3-4), 35–38.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action*. Volume One. Boston, Mass.: Beacon Press.
- Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action*. Volume Two. Boston: Beacon Press.
- Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms*. Cambridge: Polity.
- Hagen, R. (2015). Falske positive? Kritikk uten alternativer. *Sosiologen.no*. Hentet fra <https://sosiologen.no/debatt-og-kronikk/debatt/falske-positive-kritikk-uten-alternativer/>
- Hagen, R. & Kristiansen, T. T. (2016). Individuell frihet og kollektiv selvbegrensning. *Sosiologisk tidsskrift*, 24(3), 200–224. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2928-2016-03-02>
- Hall, P. A. & Soskice, D. (2001). *Varieties of Capitalism*. Oxford: OUP.
- Hansen, M. N. & Mastekaasa, A. (2010). Utdanning – stabilitet og endring. I I. Frønes & L. Kjølørød (red.), *Det norske samfunn* (s. 116–143). Oslo: Gyldendal.

- Heath, A. et al. (1985). Educational policy and the heritability of educational attainment. *Nature*, 530, 734–736.
- Hernes, G. (1974). Om ulikhetens reproduksjon. I M. S. Mortensen (red.), *I forskningens lys* (s. 231–251). Oslo: NAVF.
- Hernes, G. (1978). *Forhandlingsøkonomi og blandingsadministrasjon*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Hernes, G. (2010). Tilbake til samfunnet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 50(1), 9–36.
- Hernes, H. (1987). *Welfare State and Woman Power*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hippe, Jon M. & Berge, Ø. (2013). *Ombyggingens periode. Landrapport om Norge 1990–2012*. Oslo: Fafo.
- Honneth, A. (2011). *Das Recht der Freiheit*. Frankfurt a/M: Suhrkamp.
- Jarness, V. (2014). Symbolske skillelinjer. I O. Korsnes, M. N. Hansen & J. Hjellbrekke (red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 229–248). Oslo: Universitetsforlaget.
- Joas, H. & Knöbl, W. (2004). *Sozialtheorie*. Frankfurt a/M: Suhrkamp.
- Kalleberg, R. (1983). Arbeidsmiljøloven som deltakerdemokratisering. I T. Bergh (red.), *Deltakerdemokratiet* (s. 150–180). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kalleberg, R. (1992). *A Constructive Turn in Sociology*. Report 19. University of Oslo: Department of Sociology.
- Kalleberg, R. (1996). Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog. I H. Holter & R. Kalleberg (red.), *Kvalitative metoder i samfunnsforskning* (s. 26–72). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kalleberg, R. (2009). Can normative disputes be settled rationally? On sociology as a normative discipline. I R. Boudon (red.), *A Life in Sociology*, volume 2 (s. 251–269). Oxford: The Bardwell Press.
- Kant, I. (1996). *Critique of Pure Reason*. Indianapolis: Hackett.
- Kant, I. (2004). *Political Writings*. Cambridge: CUP.
- Korsnes, O. (2014). Innledning. I O. Korsnes, M. N. Hansen & J. Hjellbrekke (red.), *Elite og klasse i et egalitært samfunn* (s. 11–24). Oslo: Universitetsforlaget.
- Langslet, L. R. (2004). *Sønnen. En biografi om Sigurd Ibsen*. Oslo: Cappelen.
- Mannheim, K. (1993). *From Karl Mannheim*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Marcuse, H. (1968). *Det en-dimensjonale menneske*. Oslo: Pax.
- Marks, G. N. (2014). *Education, Social Background and Cognitive Ability*. London: Routledge.
- Marx, K. (1970). *Verker i utvalg 1*. Oslo: Pax.
- Marx, K. (1976). *Verker i utvalg 4*. Oslo: Pax.
- Marx, K. (2005). *Kapitalen*. Oslo: Oktober.
- Merton, R. K. (1967). *On Theoretical Sociology*. New York: The Free Press.
- Midtbøen, A. H. (2015). Etnisk diskriminering i arbeidsmarkedet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 55(1), 3–30.
- Mills, C. W. (2000). *The Power Elite*. Oxford: OUP.
- Mjøset, L. (1991). *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Neumann, I. B. & Sending, O. J. (red.) (2003). *Regjering i Norge*. Oslo: Pax.
- Nielsen, F. (2008). The nature of social reproduction. Two paradigms of social mobility. *Sociologica*, 3/ 2008 (November), 1–35. DOI: <https://doi.org/10.2383/28771>
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Parsons, T. (1971). *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Parsons, T. og R. F. Bales (1955). *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe, Ill.: The Free Press.
- Pinker, S. (2018). *Enlightenment Now*. London: Allen Lane.
- Pålshaugen, Ø. (1997). *Kritikk av den ene fornuft*. Oslo: Spartacus.
- Ramsøy, N. R. (1986). From necessity to choice: Social change in Norway 1930–1980. *International Journal of Sociology*, 16(3–4), 75–105. DOI: <https://doi.org/10.1080/15579336.1986.11769911>
- Reisel, L. & Teigen, M. (red.) (2014). *Kjønnsdeling og etniske skillelinjer på arbeidsmarkedet*. Oslo: Gyldendal.

- Rosenlund, L. (2002). Regelmessigheter i den postmoderne uorden. Om sosiale og mentale strukturer. *Sosiologi i dag*, 32(1-2), 51–91.
- Said, E. (1994) *Orientalismen*. Oslo: Cappelen.
- Sejersted, F. (2000). *Norsk idyll?*. Oslo: Pax.
- Sejersted, F. (2001). *Demokrati og rettsstat*. Oslo: Pax.
- Sejersted, F. (2005). *Sosialdemokratiets tidsalder*. Oslo: Pax.
- Sejersted, F. (2009). Den liberale vending. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 26(3-4), 226–239.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: OUP.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax.
- Smith, D. E. (1990). *The Conceptual Practices of Power*. Boston: Northeastern University Press.
- Solstad, D. (1981). *Artikler om litteratur 1966–1981*. Oslo: Oktober.
- Therborn, G. (2013). *The Killing Fields of Inequality*. Cambridge: Polity Press.
- Thue, F. (1997). *Empirisme og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Thue, F. (2006). In *Quest of a Democratic Social Order*. Oslo: Acta Humaniora nr. 262.
- Tvedt, T. (2017). *Det internasjonale gjennombruddet*. Oslo: Dreyer.
- Ve, H. (1977). *Samfunnet og arbeiderklassen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*. Berkeley: University of California Press.
- Weber, M. (1999). *Verdi og handling*. Oslo: Pax.
- Welzel, C. (2013). *Freedom Rising*. Cambridge: CUP.
- Wiborg, Ø. & Hansen, M. N. (2009). Change over time in the intergenerational transmission of social disadvantage. *European Sociological Review*, 14(3), 276–297. DOI: <http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcn055>
- Wollebæk, D. (2011). Norges sosiale kapital i nordisk og europeisk kontekst. I D. Wollebæk & S. B. Seggaard (red.), *Sosial kapital i Norge* (s. 51–78). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Wright, E. O. (1997). *Class Counts*. Cambridge: CUP.
- Ørstavik, R. E. et al. (2014). Sex differences in genetical and environmental influences on educational attainment and income. *Twin Research and Human Genetics*, 17, 516–525. DOI: <https://doi.org/10.1017/thg.2014.68>
- Østerberg, D. (2016). *Fra Marx' til nyere kapitalismekritikk*. Oslo: Pax.
- Østerud, Ø., Selle, P. & Engelstad, F. (2003). *Makten og demokratiet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Aaberge, R. (2015). Pikettys dystre spådom og inntektsfordelingen i Norge. *Samtiden*, 126(1), 69–79.
- Aakvaag, G. C. (2011). Å sette samtiden på begrep: Noen utfordringer for en samtidsdiagnostisk sosiologi. *Sosiologisk tidsskrift*, 19(3), 259–281.
- Aakvaag, G. C. (2013a). Farvel til gullaldersosiologien. *Sosiologisk tidsskrift*, 21(), 374–395.
- Aakvaag, G. C. (2013b). *Frihet. Et essay om å leve sitt eget liv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aakvaag, G. C. (2015). Institutional differentiation and freedom. *Acta Sociologica*, 58(4), 343–356. DOI: <https://doi.org/10.1177/0001699315578741>
- Aakvaag, G. C. (2017). Institutional Change in Norway: The importance of the public sphere. I F. Engelstad, H. Larsen, J. Rogstad & K. Steen-Johnsen (red.), *Institutional Change in the Public Sphere. Views on the Nordic Model* (s. 71–97). Berlin: De Gruyter Open.
- Aakvaag, G. C. (under utgivelse). A democratic way of life: Institutionalizing individual freedom in Norway. I F. Engelstad, C. Holst & G. C. Aakvaag (red.), *Democratic State and Democratic Society. Institutional Change in the Nordic Model*. Berlin: De Gruyter Open.